

V. ПРОБЛЕМИ ДІАЛЕКТОЛОГІЇ ТА ОНОМАСТИКИ

Тетяна Громко
(м. Кропивницький)

УДК 811.161.2'373.21(477.43/.44) Стельмах

ФУНКЦІОНУВАННЯ ГЕОГРАФІЧНОЇ ЛЕКСИКИ В МАЛІЙ ПРОЗІ МИХАЙЛА СТЕЛЬМАХА (ЗА ЗБІРКОЮ ОПОВІДАНЬ «БЕРЕЗОВИЙ СІК»)

У статті з'ясовано особливості використання географічної лексики в оповіданнях збірки «Березовий сік» М. Стельмаха. Проаналізовано специфіку функціонування географічної лексики в малій прозі свідчить про любов автора до свого краю, обізнаність із життям земляків у воєнні роки, розуміння ним ужитих назв географічних об'єктів для розкриття характеру персонажа, його світосприйняття, естетичних смаків. Відзначена географічна лексика закономірно влітається в мовну тканину оповідань, адже вони поряд з іншими лексико-семантичними групами створюють цілісну картину життя мешканців під час окупації.

Ключові слова: географічна лексика, географічний об'єкт, Поділля, герой твору, персоніфікація, художній пейзаж, діалектизм.

Постановка проблеми в загальному вигляді. У сучасних мовознавчих колах проблема вивчення народної географічної лексики (далі ГЛ) не є новою. Адже саме в ній відображено всі аспекти реальної дійсності: географічні особливості ареалу, матеріальне й духовне життя народу, що репрезентує наївну розмовно-побутову картину світу людини. Закономірно, що основу ГЛ становлять загальнонавживані слова, якими люди послуговуються в повсякденному житті. Ця категорія лексики є відносно змінною, оскільки зі змінами, що привносить людина в навколишнє середовище, змінюються й пов'язані з ним реалії.

Назви географічних реалій належать до однієї з найдавніших лексичних груп. Вони наявні в кожному регіоні, почасти представляючи місцеві діалектні назви, запозичення або узагальнення індивідуалізмів. Загалом поява ГЛ зумовлена життєдіяльністю певного лінгвокультурного колективу та відбиває розбіжності між лінгвістично-понятійними кодами. Поява назв географічних реалій пояснюється також екстралінгвальними чинниками.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми. У слов'янському мовознавстві ГЛ досліджена в польській (П. Ніцше, Я. Сташевський), чеській і словацькій (Р. М. Малько), болгарській (Е. А. Григорян), сербській і хорватській (Я. Шутц), білоруській (І. Я. Яшкін), російській (В. М. Мокієнко, Е. М. Мурзаєв) мовах. Своєрідним узагальненням цієї групи лексики на слов'янському тлі стала монографія М. І. Толстого «Славянская географическая терминология: Семасиологические этюды» [12].

В українському мовознавстві питаннями географічної лексики (термінології) займалися М. Ф. Сумцов, І. Верхратський, П. А. Тутковський, Й. О. Дзєндзелівський, П. П. Чучка та ін. Серед регіональних досліджень цієї лексики відомі словники С. Грабця «Географічні назви Гуцульщини» (1950), Я. Рудницького «Географічні назви Бойківщини» (1962), Є. О. Черепанової «Народная географическая терминология Черниговско-Сумского Полесья» (1984), О. К. Данилюк «Словник народних географічних термінів Волині» (1997,

2013 [7]), Т. В. Громко, В. В. Лучика, Т. І. Поляруш «Словник народних географічних термінів Кіровоградщини» (1999) [6], а також монографічна розвідка [5], дисертаційні студії І. М. Потапчук «Народна географічна термінологія в західноподільських говірках» (2012) [10], С. В. Шийки «Народна географічна термінологія Ровенщини» (2013), О. Слободян (Луганщини) (2017).

Однак нині практично відсутній аналіз вживання географічної лексики у творах письменників. А втім, це вдячний пласт лексики, адже він не тільки передає рельєфні особливості описуваного письменником регіону, а й реально відтворює картини подій, що відбуваються у творах, пейзажі, панорами краю. Письменниками свого часу описувалися місцеві географічні назви оро- та гідрорельєфу і Карпат, і Полісся, і Степу (наприклад, відомі твори О. Гончара «Тронка», «Собор») тощо.

Уважаємо за потрібне розпочати роботу в цьому напрямі саме з географічної лексики Поділля, яка зафіксована в художніх творах Михайла Стельмаха. За винятком розвідки Т. В. Врублевської «Топонімія Поділля у прозі Михайла Стельмаха» [3] (де аналізуються власні назви), комплексний аналіз ГЛ у творчості письменника, за нашими даними, ще не здійснювався. Отже, **мета** нашої **статті** – з'ясувати особливості функціонування ГЛ в оповіданнях Михайла Стельмаха збірки «Березовий сік». Маємо сподівання, що, зафіксувавши в художніх творах письменників й уклавши корпус народної ГЛ, у перспективі українські мовознавці зможуть досліджувати ці назви географічних об'єктів усіх регіонів України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Огляд літературно-критичного матеріалу про збірку оповідань Михайла Стельмаха «Березовий сік», незважаючи на високу майстерність митця слова, актуальність подій і для нашого часу, подає лише скупі свідчення: «В 1943 р. з'явилась надрукована в Уфі книжка оповідань «Березовий сік» під редакцією Ю. Яновського» [11, с. 12]. До неї входять всього десять несправедливо забутих оповідань (вказуємо їх в паспортизації ілюстративного матеріалу – див. Джерела дослідження).

Утім, наша розвідка щодо вживання ГЛ в оповіданнях М. Стельмаха може й інтерпретувати арсенал географічних назв і водночас слугувати вивченням індивідуального стилю письменника, адже з багатого фонду загальноновживаної лексики письменник відбирає різні засоби словесно-художнього зображення. Своєрідність індивідуального стилю митця виявляється в його мовній картині світу, особливостях слововживання, у поєднанні загального й індивідуального [9, с. 216]. Цілком закономірно, що основу мови творів будь-якого письменника, зокрема й М. Стельмаха, становить загальноновживана лексика, оскільки «художній твір не може існувати без нейтральної лексики, вона є тією основою, на якій реалізується задумана тканина твору з усією її ідейно-тематичною та художньою складністю» [там же].

Важливим компонентом мовної тканини оповідань збірки «Березовий сік» є значна кількість географічних лексичних елементів. Це можна пояснити тим, що автор намагається всебічно показати природу Подільського краю: «Поділля – це мала Батьківщина письменника, край, де він народився й виріс, тому не дивно, що в усіх своїх прозових творах автор зображає життя, побут, культуру подолян, а дія тією чи тією мірою локалізована географічною територією рідного Поділля» [3, с. 49-50]. До того ж, такі елементи письменник використовує для детальнішого, колоритнішого зображення середовища [4, с. 26], у якому розгортаються події окремих творів, а також для залучення до художнього світу читача, для активізації його мислення, уяви, оскільки він, натрапляючи на сторінках

твору на найчастіше повторювані в повсякденному житті назви реалій, краще розуміє письменника й зображуваних ним героїв, уявляє природу, життя, ведення господарства, світосприйняття кожного персонажа, картини партизанської боротьби українського народу під час німецько-фашистської окупації.

Опис Поділля у творах Михайла Стельмаха представлений назвами реальних географічних об'єктів. Ось кілька рефренів з указаних оповідань з хоронімом **Поділля** (див. також [3]): *Поділля моє, добрий зелений світ садків і пиениць, материних рук і дівочих ясных очей! Де б я не був – мій шлях до тебе прийде, хіба що загину.* (Дванадцять хвилин, с. 281); *...десь за цими галями починається той світ, що до самої смерті буде тобі пробігати просвітками, стелитися зеленими лугами, перевисати райдугою над двома кінцями ріки твого життя* (Дванадцять хвилин, с. 275); *Земля ж яка! По одну сторону маки високі цвітуть-процвітають, по другу, мов перемита, пиениця – колос колосу щось шепоче. А над усім привіллям небо чисте пташиним співом бринить, бджолою передзвонює* (Рудий Микола, с. 300).

Підтекстово письменник вказує на типовість українського ландшафту, «оббіганого» босоніж дітлахами: *То, бувало, тільки на ноги зіп'явся, цілий божий день у лісах пропадав...* (Березовий сік, с. 325). Зокрема, одна з героїнь, тимчасово перебуваючи далеко від України й згадуючи свою рідну домівку на Поділлі, уявляє: *... стоїть вона [хата – Т. Г.] на взгір'ї, лелеки на ній клеочуть, дітей учать літати* (Добрий вечір, мамо!, с. 298).

А ось описані М. Стельмахом панорами, що відкриваються героям творів: *Зупинились на горбку. В долину між садків лебедями пливли хати і не наважувались у річку вступити. За селом поля, поля і гай зубчастий* (Рудий Микола, с. 300). Серед них не лише позитивний колорит, а й, наприклад, передсмертна картина партизанки Галі: *Затуманеним зором Галя бачила..., як вигиналось на гребінцях струмка сонячне срібло і хвилику скочувалося вниз* (Галя, с. 286); *Курілася просіка пилом, хмурились ліси, самотній промінь ковзнув по галявині – темною міддю просвітив сосну і погас на плечах дівчини* (Галя, с. 287).

Поруч із народними географічними термінами в оповіданнях М. Стельмаха виступають словосполучення-мікротопоніми Поділля: *Над рікою, невдалік од кучерявої верби стоїть її хата* (Столяриха, с. 271); *«Мамо, де ми сьогодні не були! Увесь Куций яр облазили...»* (Березовий сік, с. 325); *А постріли то наближались, то віддалялись, і не можна було розібрати, де вони б'ють – чи на Ракитній, чи з Чорного шляху* (Березовий сік, с. 329); – *На Ракитній, де білі черешні ростуть, від Дьогтярського хутірця недалеко* (Березовий сік, с. 329). – *Ти, жінко, іди в ліс, прямо в яр Куций. Біля Трохимового клину, де борт стоїть на груші, повернеш до кринички і стежкою на Ковалеву іди* (Рудий Микола, с. 302). Як і географічні терміни, вони є місцевими орієнтирами, і в плані дослідження динамічних процесів мікротопонімії Поділля хотілося б знати, чи досі існують ці назви.

Біографія М. Стельмаха пов'язана із перебуванням в роки Другої світової війни і в Росії, і в Білорусі. Очевидно, білоруські краєвиди нагадували письменникові рідне Поділля: *Вперше я побачив його в білоруських лісах. Він сидів на свіжозрубаному пні, поклавши гвинтівку на коліна, і дивився на голубе, в зеленій каймі озеро, на самотній човен без весла* (На мосту, с. 283).

В аналізованих оповіданнях М. Стельмаха за реалемним та семантичним принципом виділено географічні лексеми, які називають не лише форми та частини наземного рельєфу, особливості водного ландшафту, а й географічні об'єкти, пов'язані з ними. Усередині цих груп можна вичленувати більш дрібні лексико-семантичні об'єднання, які складаються із

семантичних рядів лексем, об'єднаних за релеватними ознаками «розмір географічного об'єкта», «форма», «наявність чи відсутність рослинного покриву», «заболоченість або не заболоченість», «призначення географічного об'єкта» тощо.

Кожна група назв географічних об'єктів нерівнозначна за обсягом, що, з одного боку, пояснюємо особливостями ландшафтної будови території Поділля, з іншого – зумовлено специфікою сприйняття та оцінки різних географічних реалій письменником. Здебільшого вони позначають місце подій: ...*скам'яніла я на **взгір'ї**, очей з Івана не спускаю* (Добрий вечір, мамо!, с. 289); *човен спадає в **долину*** (Добрий вечір, мамо!, с. 289); *Потоп виліз із **верболозу** і втомлено опустився на **моріг*** (Пісня про сорочку, с. 315); ...*бігцем подався стежкою на **леваду*** (Рудий Микола, с. 302); *Ось уже з **чагарника** вискочили* (Галя, с. 287); *Потемніли **луги**, потемніли* (Столяриха, с. 273).

Серед назв рельєфу найбільшої деталізації зазнали найменування таких реалій, як невелике підвищення, рівнина, укрита травою, низина, залита водою, яр, порослий лісом. Вони вербалізують найбільш характерні для подільського рельєфу ознаки та об'єкти, які мають практичне значення [9, с. 112]. Зокрема, диференційна ознака «порослий деревом» притаманна місцям, де відбуваються події: [*Столяриха – Т. Г.*] *прямує на широке **подвір'я**, обсажене **кленами*** (Столяриха, с. 271); *Ми, із зводу управління, обігнали вогневіків, вискочили на широку **просіку**, затінену склепінням з'єднаних **верховіть** високих **грабів**, потім спустились у **долину**, і враз усе всередині похололо мені: я впиваюся очима в **круті вигини** оброслого **чагарником яру*** (Дванадцять хвилин, с. 276-277).

Водночас особливо маркованими в говірках виявилися й об'єкти, непридатні для використання в господарській діяльності, як-от: заболочена низина, непридатна для сільськогосподарських робіт земля тощо. З-поміж гідрографічних назв найбільш конкретизованими й деталізованими виявилися рукави річки, річкова мілина. Це дає можливість говорити про центр у назвах рельєфу та ландшафту й периферію: ...*і спрямувала човен у **бистринь*** (Столяриха, с. 274); *Несамовитий крик моторошно сплівся з сміхом, і всі опинились на **глибокій бистрині**, од **берегів** далеко* (Столяриха, с. 274-275); *А **береги** червоні – піщані – чітко окреслюють хлопців у зеленому* (На мосту, с. 283).

У свідомості письменника через персонажів відбито вибіркоче ставлення до навколишнього світу: важливе з їхнього погляду деталізовано в процесі номінації, несуттєве або малозначуще обмежене загальною вказівкою, що може передаватися словосполучними назвами: ...*біжимо **простреленим полем***... (Дванадцять хвилин, с. 275); ... *недалеко – рукою подати – над **битим шляхом** і моє село стояло* (Дванадцять хвилин, с. 276).

Типові картини доповнюються географічними лексемами на позначення т.зв. місць розташування: «місце, де росте городина» – *Стара висока **груша** стоїть на **городі*** (Дванадцять хвилин, с. 280); «місце, де ростуть верби» – *Віддалялись **верби**, **конопляник*** («місце, де ростуть коноплі»), *дівчина*... (Пісня про сорочку, с. 309); *Садок і хата у **вишняку*** («місце, де ростуть вишні») (Рудий Микола, с. 301).

Як засвідчила вибірка географічної лексики з аналізованих творів, найчисельнішими в них є назви на позначення лісу: – *В **лівобережних лісках** він прохладається* (Столяриха, с. 274); *Над **лісом** гаснуть останні зорі* (Дванадцять хвилин, с. 275); частин лісу: *На **узліссі**, **шкандибаючи** в одному **чоботі**, **вискакує** **худорлявий**, **довгобразий** **шофер** **Ганник*** (Дванадцять хвилин, с. 276). Рідше трапляються назви низинного рельєфу: *Коли обминула **яругу**, **постріли** **зовсім близько** **вдарили*** (Березовий сік, с. 329).

Опис місцевого тельмографічного об'єкта – болота – у Михайла Стельмаха представлений непоодиноким (пор. також [2]): *Залишалась одна стежка – у глибокий несходимий оврут, де гадюки гніздилися, з-під ніг чвиркала зелена вода і вгиналася драглиста трясовина* (Галя, с. 288); *Через півгодини Терентій нізачо б не знайшов лісної хати, зачарованої поясами дерев, боліт і води* (За один стіл, с. 306); *А вже увесь луг, де стояли батареї, злітав угору, хлюпав болотом, чорною водою, криками* (Пісня про сорочку, с. 316).

Спостереження над географічною лексикою засвідчило, що письменник використовує значну кількість назв водних об'єктів: *...дві хвилі... перекотилися шумовинням* (Добрий вечір, мамо!, с. 290); *Тільки весло виринуло з круговерті...* (Добрий вечір, мамо!, с. 290).

Серед аналізованого матеріалу, хоч і вкрай рідко, однак трапляються вузьколокальні діалектизми: *Попереду сумно грають потемнілі води в дильованій дильом криничці* (Галя, с. 287). Уживання діалектної лексики в мові художнього твору, на думку С. Єрмоленко, зумовлене такими настановами: 1) відтворення тих реалій, що пов'язані з певною територією, яку описує автор; 2) відтворення особливостей усного мовлення; 3) уведення нелітературного слова з прозорою внутрішньою формою, яка сприяє словесно-художньому зображенню [8, с. 16]. Отже, у художніх текстах діалектним словам відводять не тільки стилістичну, але й власне номінативну роль, зокрема тоді, коли вони є єдино можливим засобом позначення відповідних реалій, створення етнокультурного тла оповіді.

Звертаємо увагу на рідкісне явище порівняння одного географічного об'єкта з іншим, наприклад, *плесо наче земля (чорнозем – уточнення наше – Т.Г.): Кинула хустку на траву... подивилась на плесо – чорне воно, як земля, сердиться на когось...* (Добрий вечір, мамо!, с. 295).

Михайло Стельмах із присутньою йому мовною специфікою навіть персоніфікує географічні об'єкти: *Чорна розвернута яма перебила надвоє дорогу, на правому окрайці вирви, біля пшениць, лежить молодиця, схопившись рукою за чоло* (Дванадцять хвилин, с. 282); *Невесела дорога. Здрігається інколи земля, наче хто зсередини підважує її* (Дванадцять хвилин, с. 282); *Глухо б'є ріка в береги і викидає хвилі на трави* (Столяриха, с. 273); *...плесо – чорне воно, як земля, сердиться на когось...* (Добрий вечір, мамо!, с. 295); *На прогаліні сад співає, перехитується біля хати струнка сосна – з лісами вітається* (Галя, с. 285); *Новий, з низьким красивим поруччям, він [міст – Т. Г.] легко єднав червоні береги і врізався в густі кущі верболозу* (На мосту, с. 284).

Символічним є зображення письменником, як під час бойових сутичок людина впливає на природу, на географічні об'єкти – закривавляє їх: *...на колінах повзу до ріки, берег позад себе кривавлю* (Добрий вечір, мамо!, с. 290); *А навколо урочисто пламеніли береги червоні і хвилі – теж червоні* (На мосту, с. 285).

Звертає на себе увагу одне речення: *У садку скинув чоботи і обережно увійшов до хати* (Рудий Микола, с. 302). Чому герой роззувається в садку? Через хвилину буде збройна сутичка з німцями – і йому доведеться спалити рідну хату. Можливо, герой демонструє нашу українську пошану (і в цьому разі останню!) до святого оберегу – батьківської домівки, а садок тут – поріг на вході до рідної хати.

У М. Стельмаха часто опис місцевого ландшафту передає і настрої героїв: *Внизу заворкував рівчак, і вона збігла з горбочка повз яворину на довгу кладку* (Пісня про сорочку, с. 306); *З оврута хмурого на просіку лісник вибирається* (Галя, с. 285); *Потім гойдалась земля піді мною, і мені здавалося, що от-от упаду з мосту в провалля* (Добрий вечір, мамо!,

с. 297); *А чорнолісся шумить одно: «Син, ясноокий син»* (Березовий сік, с. 331); *І вплив на переміл, блідий, нахмурений...* (Добрий вечір, мамо!, с. 290); *На пагорках неначе побільшав [Іван]...* (Добрий вечір, мамо!, с. 290).

В оповіданні «Василь Дубечанець» саме географічні об'єкти передають внутрішній стан героя, коли той іде «показувати» німцям, де знаходяться партизани: *Гей довгая тая дорога. Бо Василь чує, як кожна хата його проводжала злобою... <...> У лісі Василь певніше пішов, голову підвів. <...> Прохолодою повіяло з яру. <...> – Добре, хлопці, добре! – кричить Дубечанець і котиться в яр. Та ворожа куля доганяє його. І він падає біля лісової кринички...* (Василь Дубечанець, с. 305).

Одним із стилістичних засобів словесно-художнього зображення в оповіданнях М. Стельмаха є зв'язок людей з природою, з описом географічних реалій саме під час головних подій їхнього життя, наприклад, весілля: *...лугова стежка тріпотіла весільною стрічкою. Затихли долини, загомоніли далекі шляхи..., низом котився у глибокі глеки лугових вирків туман...* (Пісня про сорочку, с. 306); *...назустріч їй [дівчині – Т. Г.], звиваючись, бігла весільна стрічка лугової доріжки* (там само); *З-за острова вервечкою* (це не просто ряди, автор вводить елемент рукодільної лексики для передачі дівочих переживань героїні на виданні – пояснення наше – Т. Г.) *впливали гіллясті вигнуті верби...* (Пісня про сорочку, с. 307). Подібних висновків доходить В. І. Башманівський, характеризуючи стиль М. Стельмаха у зображенні пейзажів роману «Велика рідня» [1, с. 18].

Географічна лексема «яма» з семантикою «могила» в оповіданні «За один стіл» має символічні значення: яма «місце для поховання померлих», яку копають люди: *Тісно людям у ямі. Зігнешся суглинок викинути – сусіда ліктем чи спиною вдаривши* (За один стіл, с. 306); *персоніфікація ями: Тоді, мов по команді, автоматники обертаються – і яма затюгикала, затремтіла, застогнала* (там само). І горішня частина викопу – суглинок: *Терентій бачить, як хиляться і падають на суглинок люди, зціпивши зуби, руками розривають полотно сорочок і землю* (За один стіл, с. 318-319).

Фрагмент оповідання «Дванадцять хвилин», де мати голосить, прощаючись із сином-солдатом, не знаючи, коли побачить його знову, дуже показовий: *«Ой Петре, мій рідний, рученька біла, явірκο зелений! ... З якої нам дороги тебе виглядати? Чи з гори, чи з долини, чи з глибокого яру, чи з далекого краю?»* (Дванадцять хвилин, с. 281). Саме назви місцевих географічних об'єктів виступають тут своєрідними орієнтирами, сторонами світу. Художнє оформлення їх свідчить про зв'язок із фольклором.

Часто Михайло Стельмах – автор поетичних у прозі пейзажів: *Південь тче кросна у лісах, і земляна долівка тихо погойдує затінене листям живе сонячне мереживо* (За один стіл, с. 320); *Пахучий сік стікав на кореневище, і земля жадібно вбирала лісову кров м'якою зеленню* (Березовий сік, с. 328); *...дівчина зникає між деревами, а вони [дерева – Т. Г.] з узлісся повзуть кукурудзинням до темних будівель...* (За один стіл, с. 306). А ось як письменник, використовуючи географічну лексику, описує прихід весни: *Уже в чорнолісі одспівувала ніжно-голубими дзвониками сколодра, на осонні почала береза вдовиними сльозами печалитись – притулилися до неї і почувеш під корою перестук тихий, начеб серця, роками натруженого. Непомітно весна позазіллювала зруби, озера, просіки...* (Березовий сік, с. 326).

Висновки дослідження. Отже, використання М. Стельмахом ГЛ свідчить про любов автора до свого краю, обізнаність із життям земляків у воєнні роки, розуміння ним ужитих назв географічних об'єктів для розкриття характеру персонажа, його світосприйняття,

естетичних смаків та уподобань. Письменник, використовуючи різні засоби, зображає природу рідного краю через ГЛ, яка є свідченням, крім іншого, також і внутрішнього світу персонажів. Описи рідного Поділля показують патріотичну спрямованість не лише класичних творів письменника, а й менш відомих оповідань збірки «Березовий сік». Аналізована лексична група закономірно вплітається в мовну тканину оповідань, адже вони поряд з іншими лексико-семантичними групами створюють цілісну картину життя мешканців під час окупації. Автор використовує як нейтральну лексику на позначення назв географічних об'єктів, так і стилістично марковану, виражену здебільшого словотвірними засобами мови; використовує фольклорні мотиви і персоніфікацію.

ГЛ творів М. Стельмаха завжди зумовлена темою, ідеєю, смислом контексту і виконує важливу функцію створення художнього цілого. Створюючи, на перший погляд, чисто зовнішні ефекти, що перебувають на поверхні асоціативного географічного середовища, назви географічних об'єктів функціонують в чітко заданому ракурсі, сприяючи утворенню глибинного внутрішнього сюжету, асоціацій-паралелей і контрастних опозицій, висвітлюючи певні нюанси контексту й характеру персонажів.

Закладена в назвах на позначення географічних реалій інформація сприймається читачем у різних планах: значеннєвому, емоційному, асоціативному, географічному. Сукупність цих планів, стилістичний потенціал ГЛ, здатність утворювати різноманітні конотації, реалізація можливостей уточнення простору дії та рис характеру персонажів становлять особливості географічного простору Поділля в малій прозі Михайла Стельмаха.

У світлі зробленого аналізу малої прози М.Стельмаха **перспективу подальших наукових розвідок** у визначеному напрямі вбачаємо в аналізі наповнення ГЛ творів інших письменників.

ЛІТЕРАТУРА

1. Башманівський В. І. Пейзаж у романі М. Стельмаха «Велика рідня» // М. Стельмах і сучасність : Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Хмельницький : ХмЦНП, 2012. – С. 16–20.
2. Білоус Л. В. Назви на позначення болота у говорах Вінниччини / Л. В. Білоус // Вісник Дніпропетровського університету. Серія : Мовознавство. – 2009. – Т. 17, вип. 15(3). – С. 3–6.
3. Врублевська Т. В. Топонімія Поділля у прозі Михайла Стельмаха / Т. В. Врублевська // Записки з ономастики : зб. наук. праць. Вип. 18. – Одеса : Астропринт, 2015. – С. 120–128.
4. Гриценко П. Про антропоніми, топоніми та інші власні назви : на матеріалі прози М. Стельмаха / П. Гриценко // Урок української. – 2003. – № 3. – С. 23–27.
5. Громко Т. В. Семантичні особливості народної географічної термінології Центральної України (на матеріалі Кіровоградщини) / Т. В. Громко. – Кіровоград, 2000. – 175 с.
6. Громко Т. В. Словник народних географічних термінів Кіровоградщини / Т. В. Громко, В. В. Лучик, Т. І. Поляруш. – Київ ; Кіровоград, 1999. – 224 с.
7. Данилюк О. К. Словник народних географічних термінів Волині / О. К. Данилюк. – Вид. друге, доповн. і виправ. – Луцьк : Вежа-Друк, 2013. – 148 с.
8. Єрмоленко С. Я. Народно-розмовна традиція в літературно-художньому мовленні (на матеріалі сучасної української прози) / С. Я. Єрмоленко, Г. М. Гримич // Питання мовної культури. – Київ, 1968. – Вип. 2. – С. 14–32.
9. Переломова О. Взаємодія різних шарів лексики у мові творів Валерія Шевчука // Волинь-Житомирщина. Історико-філологічний збірник з регіональних проблем. – 2004. – Вип. 12. – С. 216–227.

10. Потапчук І. М. Народна географічна термінологія в західноподільських говірках / Ірина Михайлівна Потапчук : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 «Українська мова» / І. М. Потапчук ; Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки. – Луцьк, 2012. – 200 с.

11. Семенчук І. Р. Романи Михайла Стельмаха : Літ.-критич. нарис. – Київ : Рад. письменник, 1976. – 214 с.

12. Толстой Н. И. Славянская географическая терминология: Семасиологические этюды / Н. И. Толстой. – Москва, 1969. – 260 с.

ДЖЕРЕЛА

Стельмах Михайло Панасович. Твори : у 6 т. – Київ : Дніпро, 1972-1973. – Т. 6. – 510 с.

Громко Т. Функционирование географической лексики в малой прозе Михаила Стельмаха (по сборнику рассказов «Берёзовый сок»)

В статье описывается использование М. Стельмахом географической лексики в рассказах сборника «Берёзовый сок». Использование их писатель обуславливает темой, идеей, смыслом контекста, который выполняет важную функцию создания художественного целого. Анализ функционирования географической лексики в малой прозе свидетельствует о любви автора к своему краю, об осведомленности с жизнью земляков в военные годы, о понимании им употребленных названий географических объектов для раскрытия характера персонажа, его мировосприятия, эстетических вкусов. Отмеченная географическая лексика закономерно вплетается в языковую ткань рассказов, ведь они рядом с другими лексико-семантическими группами создают целостную картину жизни жителей во время оккупации.

Ключевые слова: географическая лексика, географический объект, Подолье, герой произведения, персонификация, художественный пейзаж, диалектизм.

Hromko T. Functioning of geographical vocabulary in the minor prose of Mykhailo Stelmakh (after the short-story collection «Birch sap»)

The article describes the use of M. Stelmakh geographical vocabulary in the stories of the collection " Birch Juice ". By means of geographical vocabulary the writer determines the theme, the idea, the meaning of the context, which fulfills an important function of creating an artistic whole. The analysis of the functioning of geographical vocabulary in the prose of Mykhailo Stelmakh evidence about the author's love for his native land, about the awareness with the life of fellow countrymen in the war years, about the understanding of the names of geographic objects used to reveal the nature of the character, his worldview, and aesthetic tastes. Marked geographic vocabulary naturally woven into the fabric of the language of the stories, because they are next to other lexical-semantic groups provide a comprehensive picture of the life of the inhabitants during the occupation.

Used names designate a geographical realities with the information perceived by the reader in various aspects: semantic, emotional, associative, geographic. The combination of these plans, the stylistic potential of the geographical vocabulary, it's ability to form a variety of connotations, the implementation of the feasibility of refining the space of actions and traits of characters are features of the Podillia geographical space in the short stories of Mykhailo Stelmakh.

The prospect of the further scientific researches in a certain direction we can see in the content analysis of the geographical vocabulary of the works of other writers.

Key words: *geographical vocabulary, geographical object, Podillia, personification, artistic landscape, dialecticism.*

Статтю подано до редколегії 01.05.2017

Оксана Черноус
(м. Кропивницький)

УДК 81'373.231+81'255

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ПЕРЕДАВАННЯ ЧУЖОМОВНИХ ОСОБОВИХ ІМЕН

У статті досліджено способи передавання чужомовних особових імен засобами української мови з урахуванням їхніх специфічних ознак, зокрема виявлено, що не рекомендовано застосовувати до особових наймень переклад та семантичне відтворення, тоді як найбільш поширеними способами відтворення антропонімів є повне запозичення (транслітерація і транскрипція), калькування, традиційне передавання, заміна національними еквівалентами. У роботі також окреслено основне призначення, сферу та особливості застосування основних підходів до передавання особових імен засобами чужої мови.

Ключові слова: *способи передавання чужомовних імен, транслітерація, транскрипція, калькування, традиційне передавання, заміна національними еквівалентами.*

Постановка проблеми. Поглиблення економічних, політичних, культурних зв'язків з європейськими країнами вимагає від українців дедалі кращих умінь передавати онімну лексику засобами української мови. Проте специфічна сутність антропонімів, зокрема особових імен, вимагає застосування особливих підходів під час їх передавання з іншої мови. На користь цієї думки свідчать висновки редактора трьох видань словника-довідника «Власні імена людей» В. Русанівського, який, коментуючи ступінь перекладності імен і прізвищ, зауважував, що «коли б ми стали перекладати імена, то і П'єра і Петра треба було б називати “каменем”, як у старогрецькій мові, звідки походить це ім'я..., Івгу й Євгенію – “благородною”, а Олеся й Олександра – «захисником людей». Отже, йдеться не про переклад, а про можливість заміни імені в одному національному оформленні іменем в іншому національному оформленні» [7, с. 96]. Здебільшого вибір на користь того чи того способу пов'язаний зі значними труднощами, тож потребує пильної уваги філологів та фахівців у галузі практичного перекладу. З огляду на це вважаємо пропонувану наукову розвідку актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі центральне місце посідають мовознавчі розвідки, присвячені насамперед найбільш загальним питанням відтворення онімної лексики іншими мовами, недолікам і перевагам транскрипції як прийому передавання антропонімів засобами латинської графіки, подають приклади передавання особових імен у літературних творах. Спостереження над застосуванням транслітерації найбільш ґрунтовно представлені в наукових статтях М. Вакуленка. Значний внесок у розвиток цього питання внесли А. Д'яков і Т. Кияк, Я. Михайлишин,